

Onderwijs met perspectief

Een dialogische benadering van onderwijsidentiteit

Marcel Zagers

Het idee dat kinderen in het basisonderwijs moeten leren omgaan met verschillen is een veilige manier om de werkelijke levensbeschouwelijke behoeften van kinderen te ontlopen.

Het christendom hoeft niet noodzakelijkerwijs de inhoud van het vak levensbeschouwing te zijn om katholiek onderwijs van openbaar onderwijs te onderscheiden, maar waarin schuilt dan nog wel het bijzondere?

Het lijkt wel alsof iedereen over van alles en nog wat een mening heeft. Vaak zonder enige achtergrondkennis of reflectie laten mensen horen wat zij van iets vinden. Kranten en tv roepen mensen zelfs op: 'Wat is jouw mening?' En dat kan variëren van de oorlog in Irak tot betaald parkeren in Lutjebroek. Wat vind jij, wat is jouw mening?

Zo komt ook met de regelmaat van de klok artikel 23, de vrijheid van onderwijs, ter discussie te staan. Krijgt een islamitische school een slecht onderwijskundig inspectierapport, dan zijn er altijd wel mensen te vinden die deze gebeurtenis aangrijpen om dit artikel uit te grondwet te schrijven. Nog niet zo lang geleden schreef de directeur van de Vereniging Openbaar Onderwijs in dagblad Trouw (19 oktober 2009):

'Het is onbestaanbaar dat vandaag de dag, terwijl integratie in onze samenleving zo'n belangrijk thema is, scholen grondwettelijk mogen segregeren. Kinderen van vier jaar oud worden op basis van de vermeende overtuiging van hun ouders verdeeld over openbare, katholieke, protestants-christelijke, reformatorische, islamitische, joodse of andere scholen. Op voorhand belemmert ons verzuilde én achterhaalde onderwijsbestel zo de integratie van onze kinderen. Terwijl openbare scholen zich al sinds jaar en dag openstellen voor elk kind iedere leerkracht, hebben scholen op een religieuze grondslag (met artikel 23 van de Grondwet aan hun zijde) nog steeds het recht om leerlingen of leerkrachten te weigeren, wanneer hun overtuiging onverenigbaar zou zijn met de grondslag van de school. Zo weigeren confessionele scholen niet zelden allochtone leerlingen, zogenaamd vanwege die grondslag. De eigenlijke reden is veelal te ordinair om te noemen; scholen zitten bijvoorbeeld niet te wachten op leerlingen met een taalachterstand. Dan is zo'n grondslag een welkom argument.'

Wat mij hierbij opvalt, is dat de bezwaren tegen het bijzonder onderwijs altijd erg stereotiep, kortzichtig en zelfs dogmatisch zijn. Terwijl voorstanders van openbaar onderwijs denken 'open en modern' te zijn en voorstanders van bijzonder onderwijs 'star en behoudend' worden genoemd, lijkt volgens mij juist het omgekeerde het geval te zijn. De argumenten tegen bijzonder onderwijs en de argumenten vóór openbaar onderwijs zijn niet meer van deze tijd. De discussie wordt namelijk op onjuiste gronden gevoerd, gebaseerd op achterhaalde veronderstellingen.

Een mening is een denkbeeldig gesprek

Je hebt altijd een mening tegenover anderen. Je hebt geen mening in het luchtledige. Je hebt altijd een reële of denkbeeldige gesprekspartner tegenover je. Ik maak me bijvoorbeeld redelijk zorgen over ons klimaat en de toestand van de aarde, maar denk tegelijkertijd dat dergelijke veranderingen over een veel grotere periode moeten worden beoordeeld dan nu gebeurt. Als ik nu in gesprek ben met iemand die zich daar totaal geen zorgen over maakt, dan zal ik mij anders opstellen dan tegenover iemand die bij elk plastic zakje zich afvraagt of het wel geoorloofd is. In het eerste geval zal ik fanatieker zijn (*'We moeten ons echt zorgen maken'*) en in het tweede geval gematigder (*'Je moet het over een langere periode zien'*). Wie je gesprekspartner is, bepaalt mede hoe je over een bepaalde kwestie denkt. Het is een goede denkoefening die ik van het Dialogische Zelf heb geleerd. Ik zet in gedachten minimaal twee mensen tegenover me. Eén met wie ik het helemaal niet eens ben, en één voor wie ik op wil komen, namens wie ik als het ware wil spreken. Soms zijn dat er meerderen. Vervolgens ga ik denkbeeldig in gesprek.

Je baseert je visie op ideeën die je om je heen hoort óf veronderstelt. Dat is een prima manier om je eigen visie te vormen: wie zijn je tegenstanders, tegen wie zet je je af? En wie zijn je medestanders, voor wie wil je graag opkomen? Misschien is het zelfs wel zo, dat de denkbeeldige gesprekspartners die je kiest eigenlijk bepalen wat je visie over een onderwerp is. Zou je andere gesprekspartners nemen, dan zou je wellicht ook een andere mening hebben. Als ik hoor wat mensen over dit onderwerp zeggen, dan vraag ik me ook altijd af: wie is je gesprekspartner en voor wie wil je opkomen? Met wie ben je het oneens en namens wie spreek je?

Mijn gesprekspartners

Ik heb ontdekt dat ik eigenlijk drie gesprekspartners tegenover me heb, dat ik met drie 'mensen' in gesprek ben wanneer ik denk en spreek over de levensbeschouwelijke identiteit van het onderwijs. Je zou ook kunnen zeggen drie 'denkwijzen'. Maar wanneer ik zo'n denkwijze op deze manier concretiseer, is het voor mij gemakkelijker om denkbeeldig met hen in gesprek te gaan en zo mijn eigen visie scherp te krijgen. Ik stel ze even aan je voor.

Persoon A is een absoluut voorstander van openbaar onderwijs. Hij denkt dat in en door het bijzonder onderwijs kinderen buitengesloten worden, en dat het er juist om gaat dat kinderen leren omgaan met verschillen.

Persoon B is een groot voorstander van bijzonder onderwijs, met name van het katholiek onderwijs. Hij vindt het belangrijk dat de katholieke/christelijke geloofstraditie wordt doorgegeven aan de volgende generaties.

Persoon C maakt het allemaal niets uit en moet er niet zoveel van hebben. Hij interesseert zich niet zo voor deze materie en vindt alles best, zolang hij zelf maar niet teveel over levensbeschouwelijke kwesties hoeft na te denken. Persoon C zul je over enkele jaren waarschijnlijk in het gezelschap van persoon A terugvinden.

Uit de schets van deze gesprekspartners kun je eigenlijk al afleiden hoe ik over de levensbeschouwelijke identiteit van het onderwijs wil denken: ik beweeg me tussen deze drie partijen in. Het zijn deze drie partijen die mijn visie op dit onderwerp mede bepalen.

Tegen persoon A zeg ik: *‘Je denkt vanuit de problematiek van volwassenen, en je bent weinig betrokken bij de eigen levensbeschouwelijke vragen en ideeën van kinderen. Omgaan met verschillen is een hele kunst – kinderen zouden het van volwassenen moeten leren omdat ze het om zich heen zien gebeuren. Helaas is het tegendeel waar, en geven wij hen weinig goede voorbeelden. Wat mogen wij dan van hen verwachten? Moeten zij herstellen waarin wij tekortschieten? Kinderen hebben in hun levensbeschouwelijke ontwikkeling meer persoonlijke aandacht, begeleiding en materialen (verhalen) nodig. Dat jij niet goed raad weet met deze materie, wil nog niet zeggen dat je de kinderen in de kou moeten laten staan.’*

Tegen persoon B: *‘Het klopt dat de levensbeschouwelijke tradities het in onze tijd niet gemakkelijk hebben. Ook de katholieke kerk verkeert al enkele tientallen jaren in woelige wateren. De zogenaamde geloofscrisis – ik denk trouwens dat het eerder een taalcrisis dan een geloofscrisis is – heeft diverse buitenkerkelijke maar ook binnenkerkelijke oorzaken. Ik vind het met jou jammer dat het christelijke verhaal naar de marge van de samenleving is verdrongen, maar mag je daarom de ontwikkeling van kinderen gebruiken om je eigen traditie te redden? Ik denk het niet.’*

Tegen persoon C: *‘Jij denkt dat de levensbeschouwelijke ontwikkeling niet thuis hoort in het onderwijs. Je vindt het voldoende wanneer kinderen ‘een-beetje-waarden-en-normen’ leren en je besteedt natuurlijk aandacht aan de zogeheten sociaal-emotionele ontwikkeling. In de praktijk zal dit erop neerkomen dat je ze een beetje fatsoen bijbrengt en dat kinderen leren om zich aan te passen aan het gemiddelde: dat is de norm. Maar worden kinderen hier gelukkig van? Zijn kinderen hiermee geholpen als ze zich afvragen waarom hun ouders gaan scheiden, waarom hun oma niet beter wordt?’*

Dit zijn de gesprekspartners tegen wie ik spreek. En... het zijn eigenlijk de kinderen namens wie ik spreek. Met andere woorden: ik denk dat de

levensbeschouwelijke identiteit van het onderwijs in eerste instantie vanuit het perspectief van kinderen moet worden gedacht, en niet vanuit de problematiek van volwassenen (die niets met levensbeschouwelijke tradities hebben of zich juist zorgen maken over de continuïteit van een levensbeschouwelijke traditie) en niet vanuit de problematiek van de samenleving (die het zo moeilijk vindt om de multiculturele uitdaging aan te gaan).

Na dit kort denkbeeldig gesprek – want natuurlijk ‘hoor’ ik ook graag hun tegenreacties – een klein historisch overzicht van het katholieke onderwijs.

Fase I: onderwijs ‘voor...’

Aanvankelijk is het katholieke onderwijs in het leven geroepen voor het katholieke deel van de Nederlandse bevolking. Tot 1800 was het onderwijs in Nederland een monopolie van de staat, een tijd dat de Gereformeerde Kerk 'de dienst' uitmaakte. Toen Kerk en Staat werden gescheiden, brandde gaandeweg de strijd om het bestaansrecht van het bijzonder onderwijs los. In 1848 vond er een grondwetswijziging plaats, en in 1853 volgde een herstel van de kerkelijke hiërarchie en vestigden de bisschoppen zich weer in ons land. Zij streefden ernaar om de algehele achterstandsituatie waarin het katholieke volksdeel zich sinds eeuwen bevond, weer op te heffen. In 1868 gaven zij daartoe een Mandement uit, waarin katholiek onderwijs werd omschreven als onderwijs waarin ook godsdienstonderwijs werd gegeven, en christelijke deugden werden geleerd en beoefend. Dit leidde geleidelijk aan tot de groei van het katholiek basisonderwijs. De periode 1920-1960 vormde hiervan.

Aanvankelijk was de vraag die het bestaan van bijzonder – in dit geval dus: katholiek – onderwijs rechtvaardigde: ‘Voor wie is het onderwijs bedoeld?’ De vraag was ingegeven door het antwoord: ‘Voor katholieke mensen.’

Fase II: onderwijs ‘over...’

Na 1960 kwam er aan dit saamhorigheidsgevoel echter een einde, en werd de katholieke identiteit van het onderwijs een discussiepunt. De emancipatie van de katholieke bevolking was gerealiseerd: ze vormde geen achterstallige groep meer en mensen begonnen de saamhorigheid eerder als onvrijheid te ervaren. Het katholieke onderwijs was in haar oorspronkelijke opdracht geslaagd. Er ontstonden bij mensen zelfs gevoelens

van afkeer ten opzichte van het kerkelijk gezag. De geloofskeuze werd steeds meer als een privé-zaak gezien.

Vanaf die tijd werd de samenstelling van de leerlingenpopulatie al pluriform, hoewel die pluriformiteit en meerkleurigheid er anders uitzag dan nu aan het begin van de 21e eeuw. Aanvankelijk werd het meer kerkelijk en onkerkelijk, maar ook binnen binnenkerkelijk ontstonden er grote verschillen. Het bijzonder (katholiek) onderwijs ontleende zijn eigenheid niet meer aan de samenstelling van de doelgroep of leerlingenpopulatie, maar aan het levensbeschouwelijk onderwijsaanbod. De christelijke geloofsovertuiging had daarin een prominente zo niet exclusieve plaats: niet als een overdraagbaar pakketje van ‘te geloven waarheden’, maar wel als een hoeveelheid beelden en verhalen die hedendaagse ervaringen in een ander perspectief kunnen plaatsen – zingevend, maar ook kritisch.

De vraag die vanaf die tijd het bestaan van het bijzonder (katholiek) onderwijs rechtvaardigde, was de vraag waarover het levensbeschouwelijk onderwijs moest gaan – en niet om op die manier het instituut kerk te redden maar ‘tot welzijn van de mens en van de samenleving’. Al vanaf die tijd werd de leerlingenpopulatie niet meer bepalend voor de kleur of het gezicht van de school. Het is dus minstens vreemd te noemen, dat in onze tijd door voorstanders van het openbaar onderwijs wordt beweerd dat het bijzonder (katholiek) onderwijs geen recht van bestaan heeft omdat de populatie niet meer homogeen katholiek is. Dat is al bijna veertig jaar het geval... En leerlingen weigeren op basis van hun geloofsovertuiging? Misschien komt het hier en daar sporadisch voor, al kan ik het me moeilijk voorstellen. Scholen zijn blij met elke leerling, en ouders zijn niet verplicht hun levensovertuiging te melden. Natuurlijk, zij moeten de opvattingen van de school onderschrijven – maar dat geldt toch voor alle scholen?

Na fase II

Omdat de doelgroep niet meer homogeen katholiek was, veranderden halverwege de jaren zestig van de vorig eeuw de legitimatie en bestaansredenen van het katholiek onderwijs. Het ging niet meer om de vraag *voor wie* het onderwijs bedoeld was, maar om de vraag *waarover* het levensbeschouwelijk onderwijs moest gaan. Midden jaren tachtig kwam hierin een nieuwe verandering. In de nieuwe wet op het basisonderwijs werden alle basisscholen verplicht gesteld om aandacht te besteden aan andere culturen en godsdiensten. In die tijd groeide het besef namelijk, dat de vele allochtonen – in die tijd werd gesproken van ‘gastarbeiders’ – die om economische redenen hierheen waren gekomen en slechts tijdelijk zouden verblijven zich hier definitief gingen vestigen. Zij hadden andere gebruiken en gewoonten, zij hadden andere overtuigingen en opvattingen over de zin van het bestaan. Om samen te leven moesten ‘wij’ meer over hen leren en

weten, en hoe zou dat beter kunnen gebeuren dan kinderen uit te rusten met deze noodzakelijke en nieuwe informatie?

Zowel voor openbare als voor katholieke scholen geldt vanaf die tijd, dat zij in hun levensbeschouwelijk onderwijs aandacht moeten besteden aan andere stromingen dan het christendom. Deze gedachte paste bovendien prima in het opkomende neo-liberale idee, dat levensbeschouwing iets is van je eigen keuze. Als kinderen leren over andere overtuigingen, dan worden hiermee tegelijkertijd twee doelen gediend: er ontstaat meer respect voor anderen en kinderen worden vrijgelaten, vrijgemaakt om hun eigen levensbeschouwelijke keuze te maken. Dat betekent dat de ‘nieuwe’ – ofwel ‘tweede’ – bestaansreden voor het katholieke onderwijs ook is weggefallen.

Het is dan ook niet vreemd dat aanhangers van het katholieke onderwijs (mijn persoon B) allerlei pogingen ondernemen om dit type onderwijs te rechtvaardigen. Het is ook niet vreemd dat voorstanders van het openbaar onderwijs (mijn persoon A) deze situatie benutten om ervoor te pleiten alle onderwijs openbaar te maken. En het is niet vreemd dat mensen die deze geschiedenis niet hebben gevolgd (mijn persoon C) zeggen: wat maakt het allemaal uit... Maar nu wordt het inmiddels tijd om kinderen het woord te geven, namens wie ik graag wil spreken en denken.

Op weg naar fase III?

Het openbaar onderwijs is in eerste instantie te zien als een concept, gebaseerd op het gegeven dat kinderen met diverse levensbeschouwelijke achtergronden elkaar vinden en ontmoeten. En het komt erop aan, om respect voor anderen en voor andere denkwijzen te ontwikkelen. De verschillende openbare scholen geven dit concept op verschillende manieren vorm en inhoud.

Maar het levensbeschouwelijke landschap van Nederland is veranderd. Uit de statistieken blijkt dat de grote meerderheid van de kinderen opgroeit zonder duidelijk levensbeschouwelijk kader, zonder richtinggevende verhalen en rituelen. Hoe kun je dan respect ontwikkelen voor andere opvattingen als je zelf nauwelijks enig idee van je eigen opvattingen heb, als je de ruimte nog niet hebt gehad om je eigen ideeën te verkennen, laat staan te ontwikkelen? En nu komen kinderen aan het woord. Zij vragen om verhalen die het alledaagse overstijgen, verhalen die fascineren en tot de verbeelding spreken.

‘Achtstegroepers huilen niet’ is een aangrijpend kinderboek van Jacques Vriens. Het gaat over Akkie, bij wie leukemie wordt vastgesteld. Het is een klap die hard aankomt voor haar en voor de kinderen uit haar klas. Het lijkt even beter te gaan, maar daarna gaat ze snel achteruit en ze overlijdt. Als geen ander weet Jacques Vriens dit ontroerend en ingrijpend te beschrijven. Als je dit boek leest, dan ontkom je er niet aan om door deze gebeurtenissen

gegrepen te worden – zowel vanuit het perspectief van Akkie als het perspectief van de andere kinderen. Die andere kinderen zijn natuurlijk bij de uitvaart aanwezig en na de uitvaart komen ze weer bij elkaar in de klas. Eén van de kinderen vraagt aan de juffrouw of Akkie nu in de hemel is. Volgens mij een legitieme vraag van kinderen – en niet alleen van hen trouwens. Maar wat moet een leerkracht met een vraag als deze? Jacques Vriens laat zijn juffrouw ongeveer het volgende antwoorden: *‘Er zijn mensen die dit geloven en er zijn mensen die daar anders over denken. Als jij dat graag wilt geloven, moet je dat doen.’*

Een antwoord als dit is typerend voor de positie van levensbeschouwing in het huidige onderwijs – niet alleen openbaar overigens. Je kunt moeilijk zeggen ‘Ja, Akkie is nu in de hemel’ maar je kunt ook moeilijk zeggen ‘Nee, Akkie is niet in de hemel’. Dus zoeken we de oplossing maar door te wijzen op de verschillen die er tussen mensen bestaan. Grote vraag: is het kind in deze fase van zijn ontwikkeling hiermee geholpen? Ik vraag het me af. Het kind in mij is in ieder geval niet tevreden met dit antwoord van de juffrouw van Jacques Vriens. Het kind in mij protesteert: ‘Ja, juffrouw, dat weet ik: daarom stel ik die vraag ook.’ Het antwoord ken ik en roept juist mijn vraag op, en als kind heb ik steun en bevestiging uit mijn omgeving nodig. Maar wat moet het onderwijs, wat moet een leerkracht hiermee?

Fase III: onderwijs ‘waarom’

Natuurlijk hebben kinderen hun eigen ideeën en beelden, maar die zijn nauwelijks te herleiden tot één van de officieel bekende of erkende levensbeschouwelijke stromingen. We kunnen en mogen daarom niet zomaar meer veronderstellen dat kinderen een eigen levensbeschouwelijk kader hebben of hebben ontwikkeld. Het idee dat kinderen in het basisonderwijs moeten leren omgaan met verschillen is een veilige manier om de werkelijke levensbeschouwelijke behoeften van kinderen te ontlopen. Kinderen hebben meer dan ooit steun en begeleiding nodig om (in het onderwijs) hun eigen levensbeschouwelijk kader te ontwikkelen. Hoe kun je zonder eigen levensbeschouwelijk kader in hemelsnaam ooit respectvol kunnen omgaan met verschillen? En daarbij hebben ze begeleiding en materialen nodig. Het maakt eigenlijk niet zoveel uit waar dat materiaal vandaan komt, zolang het maar afgestemd is op hun denk- en belevingsniveau: zolang het maar niet te sturend en te voorschrijvend is, maar ook niet te open en vrijblijvend zoals de juffrouw van Jacques Vriens in haar antwoord.

Nu hoor ik mijn drie gesprekspartners al vragen en tegensputteren. Zo gaat het in een dialogische oefening. Ik wil mijn visie onderzoeken door drie tegensprekers uit te kiezen. Zij zijn als het ware onderdeel van mijn ideeën, want zou ik andere gesprekspartners hebben gekozen, dan was er vast en zeker een ander verhaal gegroeid. Maar dan moet ik ze wel kans op weerwoord geven.

Persoon A antwoordt mij: *‘Maar dan zijn we weer terug bij af. Dan ga je dus weer antwoorden opleggen aan kinderen. Het gaat toch om de eigen keuze van kinderen? En je moet als leerkracht toch neutraal daarin blijven?’*

Persoon B: *‘Waaruit bestaat dan nog het bijzondere karakter van het katholieke onderwijs, als ik niet mag vertellen wat het christendom hierover zegt?’*

Persoon C: *‘Nu weet ik het helemaal niet meer. Nu wordt het te ingewikkeld voor me.’*

Hun reacties zijn terecht. Ze bakenen de kaders waarbinnen ik me wil bewegen nog scherper af. Dat is een winstpunt, als ik niet alleen naar mijn gesprekspartners mijn gedachten uitspreek maar ook hun reacties wil horen. Zo laat ik hun reacties binnen in mijn visie.

Ze maken het mij wel moeilijk, blijkbaar is mijn verhaal nog niet duidelijk genoeg. Ik wilde persoon C enthousiast maken voor dit onderwerp, maar op dit moment dreigt hij voorgoed af te haken. Ik moet inderdaad voorkomen, zoals persoon A mij waarschuwt, dat ik niet opnieuw christelijke geloofsinhouden ga overbrengen. Dat zou inderdaad ‘terug in de tijd’ zijn, wat ik niet wil. En persoon B vraagt mij waar dan het eigene of bijzondere van het christelijke gedachtegoed blijft. Daar wil ik juist graag naar zoeken, omdat ik een voorstander van het bijzonder (katholiek) onderwijs ben, maar graag wil onderzoeken wat ik hieronder wil verstaan.

Het christendom hoeft niet noodzakelijkerwijs de inhoud van het vak levensbeschouwing te zijn om katholiek onderwijs van openbaar onderwijs te onderscheiden, maar waarin schuilt dan nog wel het bijzondere?

Een bril met perspectief

Waardenvrij en neutraal onderwijs is onmogelijk. Iedereen kijkt door een gekleurde bril: dat zijn de waarden en motieven die je drijven. Vaak ben je je van deze bril niet bewust, het is namelijk moeilijk om deze bril af te zetten. Het christelijke gedachtegoed is voor mij een bril waardoor ik op een bijzondere manier naar mensen heb leren kijken. Het is als de bril die je opzet bij de Pandadroom in ‘De Efteling’. Zonder die bril zie je een wazige film: een film die niet eng is maar die je ook niet ontroert met wonderlijke

beelden. Dankzij die bril zie je diepte en perspectief. De beelden worden levensecht en ze komen dichterbij. Dat is leuk, maar soms ook eng... Als ik mijn 'christelijke' bril zou moeten beschrijven, dan doe ik dat aan de hand van een drietal waarden. De waarde van mensen schuilt in hun **uniciteit**, hun **creativiteit** en hun **kwetsbaarheid**. Mensen zijn uniek: dat is deels een constatering maar meer nog een opgave. Het is moeilijk om je niet te laten leiden door verwachtingen van en vergelijkingen met anderen. Hoe vaak gebeurt het niet dat normen uit je sociale omgeving remmend werken om te doen wat je eigenlijk zou willen doen? Mensen zijn creatief, in de meest oorspronkelijke betekenis van het woord: mensen voegen iets toe aan de wereld, ze zijn één voor één 'scheppers' al hoeven ze daarvoor geen schrijvers, schilders of muzikanten te zijn. Mensen zijn kwetsbaar en dat maakt ze uniek, waardevol en de moeite waard. Zoals uniciteit is ook kwetsbaarheid niet alleen een gegeven, maar ook een opgave. Je kunt je sterk presenteren, je kunt jezelf indekken voor alle risico's, maar je kunt je eigen kwetsbaarheid ook zien als een talent dat tot ontwikkeling mag komen.

Zo wil ik graag naar kinderen kijken, en daarin mag voor mij het bijzonder karakter van het katholieke onderwijs schuilen. In ieder kind iets unieks, iets nieuws, iets onherleidbaars zien. Maar in ieder kind ook iemand zien die kwetsbaar, weerloos en hulpeloos is. Zo kijken naar kinderen is ze horen zeggen: 'Gun mij mijn eigen leven, maar laat mij niet verloren lopen. Vertel mij je ideeën en verhalen zodat ik niet alles zelf hoeft uit te vinden, want ik kan het niet alleen.'

De juffrouw van Jacques Vriens zal dan bij zichzelf te rade gaan en haar antwoord herzien. Ze zal zich realiseren dat er inderdaad verschillen tussen mensen bestaan, maar dat het kind met dit besef niet geholpen is. Ze zal eerst vragen hoe het kind hier zelf over denkt, omdat ze daar benieuwd naar is. Wordt deze vraag gesteld omdat het betreffende kind wel in een hemel gelooft, of wordt deze vraag gesteld omdat het betreffende kind niet in een hemel gelooft? Vervolgens zal zij hieraan toevoegen dat ze het een mooi antwoord vindt, dat ze zichzelf dit ook wel eens afvraagt en dat het zo best eens zou kunnen zijn. En daarbij neemt zij zich voor om meer verhalen te vertellen aan haar leerlingen – zonder moraal maar gewoon vanwege het verhaal.

Levensbeschouwing gaat immers over het meest kwetsbare deel van het leven. Dit is je eigenheid, dit is je eigen houvast. Hierin moeten kinderen worden bevestigd en niet bedreigd.

Ten slotte

Ik ben in gesprek gegaan met drie visies en ik heb namens een andere partij gedacht, namelijk de vragende kinderen. De keuze voor deze gesprekspartners is medebepalend voor mijn visie. Ik hoop dat persoon A de

lege plek in zijn denkwijze heeft ontdekt, en dat hij zich teveel door de maatschappelijke noden liet leiden. Ik hoop dat persoon B zich realiseert dat onderwijs bedoeld is om kinderen van 4-12 jaar in hun levensbeschouwelijke ontwikkeling te ondersteunen. En ik hoop dat persoon C gaat inzien, dat hij zich bezig moet gaan houden met deze dimensie van het onderwijs.

Wat is jouw visie? Beter: wie zijn jouw gesprekspartners?

1. Het onderwijs is een voorwerp van de aanhoudende zorg der regering.
2. Het geven van onderwijs is vrij, behoudens het toezicht van de overheid en, voor wat bij de wet aangewezen vormen van onderwijs betreft, het onderzoek naar de bekwaamheid en de zedelijkheid van hen die onderwijs geven, een en ander bij de wet te regelen.
3. Het openbaar onderwijs wordt, met eerbiediging van ieders godsdienst of levensovertuiging, bij de wet geregeld.
4. In elke gemeente wordt van overheidswege voldoende openbaar algemeen vormend lager onderwijs gegeven in een genoegzaam aantal openbare scholen. Volgens bij de wet te stellen regels kan afwijking van deze bepaling worden toegelaten, mits tot het ontvangen van zodanig onderwijs gelegenheid wordt gegeven, al dan niet in een openbare school.